

Ivana Zajc

Poezija v modelih esejske naloge na maturi iz materinščine

---

objavljeno v:

Darja Pavlič (ur.): *Slovenska poezija. Obdobja 40*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 2021.

<https://centerslo.si/simpozij-obdobja/zborniki/obdobja-40/>

© Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, 2021.

Obdobja (e-ISSN 2784-7152)

POEZIJA V MODELIH ESEJSKE NALOGE NA MATURI IZ MATERINŠČINE

Ivana Zajc

Fakulteta za humanistiko in Raziskovalni center za humanistiko, Nova Gorica
ivana.zajc@ung.si

DOI:10.4312/Obdobja.40.347-352

Primerjalna analiza desetih različnih modelov eseja na maturi iz materinščine je pokazala, da je slovenski model edini, ki ne vključuje poezije. V članku predlagamo, da bi esejski del mature iz slovenščine vključil še poezijo kot literarno vrsto s specifičnimi lastnostmi. Čeprav bralec ob srečevanju s poezijo uporablja tudi strategije branja prozne pripovedi (npr. narativizacijo), pa je pomembno, da v šolski praksi osvetlimo lastnosti, ki so za poezijo specifične, npr. metrična oblika, slogovna izrazna sredstva, izpovednost in abstraktno osvobajanje besed od njihovega osnovnega pomena, ustvarjanje ambienta oz. čustvenih stanj z jezikovnimi sredstvi.

poezija, matura iz slovenščine, šolski esej, pripovednost

A comparative analysis of ten different models of first language essays at the »baccalaureate« showed that the Slovene model is the only one that does not include poetry. In the article, I propose that the essay part of the matura exam in Slovene should also include poetry as a literary genre with specific characteristics. Although the reader uses strategies for reading narrative prose (such as narrativisation) when reading poetry, in school practice it is important to shed light on the characteristics that are specific to poetry, for example the metrical form, the stylistic means of expression, the abstract liberation of words from their meaning, the creation of ambience or different emotional states by linguistic means.

poetry, high school exit exam in Slovene, school essay, narrative

1 Uvod

Poezija je ključen del literarnega ustvarjanja, zato je njena obravnava del pouka književnosti pri materinščini. Čeprav je poezija del gimnazijskega pouka književnosti pri slovenščini v Sloveniji, pa je model esejske naloge na maturi¹ iz tega predmeta ne vključuje, saj dijaki to nalogo pišejo le na podlagi proznih pripovednih besedil in dramatike. V članku ugotavljamo, ali to drži tudi za nekatere tuje modele esejske naloge na maturi iz materinščine, in sicer s primerjalno analizo skupno obravnavamo deset različnih modelov eseja. Kot model eseja razumemo sklope esejskih vprašanj, ki so

1 Z izrazom *esejska naloga* se nanašamo na pisno nalogo, za katero je na Slovenskem v uporabi izraz *šolski esej* (Ambrož idr. 2015). Šolskega eseja ne moremo imenovati neposredno *esej*, čeprav spada v esejistično pisanje (prim. Poniž 1993: 11), tj. pisanje z elementi eseja.

dijaku na voljo za pisanje, znotraj tega pa nas zanima, ali se nanašajo na poezijo, prozno pripoved ali dramatiko. Pred tem izpostavimo nekatere problematične vidike razlaganja poezije z vidika narativnosti in drugih konceptov, ki se nanašajo na prozno pripoved.

2 Poezija z vidika narativnosti

Odnos med naracijo in liriko je pomembno področje literarnovednega, pa tudi literarnodidaktičnega raziskovanja. S tem odnosom se ukvarja Darja Pavlič v članku *Lirika z vidika univerzalnosti pripovedi*, ki predstavi prepričanja kognitivnih naratologov, da bralec konstruira zgodbo tudi pri branju lirskih pesmi, »čeprav v njih prevladujejo mentalni ali psihični dogodki in čeprav so dogodki pogosto umeščeni na raven diskurza ali raven branja« (Pavlič 2014: 230). To Darja Pavlič (prav tam) poveže z narativizacijo, konceptom Monike Fludernik, s katerim je označila strategijo bralčeve naturalizacije besedila s tem, da nanj aplicira sheme.

Pavlič (2014: 231) narativizacijo lirike razlaga med drugim tudi z vidika teorije o univerzalnosti pripovedi, ki predpostavlja, da je bralec sposoben zgodbo konstruirati tudi, ko pesemski elementi niso razporejeni po načelu časovnega zaporedja. Narativizacija se torej kaže kot možen odziv bralca na lirsko besedilo in »razlaganje pesmi s pomočjo narativizacije zgladi vsa težka mesta (ne samo v moderni liriki, ampak v liriki na sploh) in ponudi bolj ali manj prepričljivo parafrazo«, po drugi strani pa ob tem pri branju lirike »ostane popolnoma zanemarjena raven artikulacije oz. stila (ritem, rime, figure in tropi)« (Pavlič 2014: 234). Ob tem Alojzija Zupan Sosič (2017: 280) opozarja: »[z]godba kot pomožna struktura za interpretacijo epike, lirike in dramatike mora biti individualni konstrukt, ne pa že zapisana struktura, ki jo potem interpreti samo še ponovijo in pri tem zamudijo proces lastne kronološke in kavzalne povezave ter (narativnega) osmišljanja besedila.«

Literarnoteoretsko znanje, ki služi kot podlaga za ukvarjanje s pripovednimi književnimi besedili, se nekoliko razlikuje od znanja, ki je aplikabilno pri sprejemanju poezije in dramatike. O tem je razpravljal Jonathan Culler, ki je opozoril na problematično prakso, da se poezijo bere z vidika pripovedne teorije, kar zapostavi njene oblikovne vidike, npr. rime in metrično obliko pesmi (Culler 2008: 201). Dodajamo, da so pri rabi zgolj naratoloških teorij poleg formalne strukture poezije zapostavljeni tudi: slogovna izrazna sredstva, prehod iz pripovedovanja v čisto izpovednost ali abstraktno osvobajanje besed od njihovega osnovnega pomena, ustvarjanje ambienta oz. čustvenih stanj z jezikovnimi sredstvi itn. Ti prijemi nikakor niso rezervirani le za poezijo, saj gre za področja literarne umetnosti, ki govorijo o tem, kako literarna sredstva vplivajo na bralčev emocionalni odziv.

3 Poezija v modelih esejske naloge na maturi: primerjalna analiza

3.1 Slovenski model esejske naloge na maturi iz slovenščine in poezija

Tematski sklop, ki določa temo eseja na slovenski splošni maturi, dijaku narekuje, da obravnava navadno od dve do štiri različna besedila, ki so znana vnaprej. Literarna dela izhajajo iz slovenske in svetovne književnosti, kanonske ter sodobne literature in so bodisi del učnega načrta bodisi kakovostna sodobna besedila, ki jih v učnem načrtu ni (Ambrož 2015: 216). Slovenski model esejske naloge na maturi iz slovenščine kot

materinščine od uvedbe modela poezije ni vključeval. Tematski sklopi esejskega dela mature iz slovenščine od leta 1995 do 2020 so v 73 %² obsegali epska besedila, lirski oz. pesemska besedila niso bila vključena.³ Slaba tretjina, tj. 27 %, literarnih del za maturitetni esej spada v dramatiko.

O dramatiki na maturi Mateja Pezdirc Bartol (2015) v članku *Dramska besedila na maturi* ugotavlja, da je bila v tematskih sklopih za maturitetni esej od leta 1995 do 2015 prisotna devetkrat. Med slovenskimi dramskimi deli so bila najpogostejše vključena besedila Ivana Cankarja (šestkrat), med tujimi dramskimi deli pa drame Henrika Ibsena (trikrat) (Pezdirc Bartol 2015: 88).⁴ Milena Mileva Blažić (2016) v prispevku *Šolska vertikala in matura* ugotavlja, da so bili do leta 2015 v tematskih sklopih za maturitetni esej le 3 % dela literarnih avtoric, izrazito so prevladala dela avtorjev. Poleg tega v tematskem sklopu še ni bilo ljudskega slovstva, 63 % literarnih besedil je bilo slovenskih, 37 % pa prevodnih.

3.2 Izhodišča primerjalne analize

V nadaljevanju se z metodo primerjalne analize ukvarjamo z vrstno-zvrstno podobo literarnih besedil pri eseju na maturi. Pri tem izhajamo iz opozoril Bože Krakar Vogel (1996: 7) in Alenke Žbogar (2015: 1225), da bralci razvijajo literarno zmožnost, če so soočeni z različnim bralnim materialom. Temeljni cilj pouka književnosti, kultivirani bralec, je namreč, kot zapiše Krakar Vogel (1996: 7), zmožen brati »klasiko in modernizem, liriko, epiko in dramatiko, slovensko in svetovno književnost, trivialno in elitno, kanon in nekanon, besedno umetnost in njeno medijsko in računalniško transformacijo«.

Primerjalna analiza zajema primerljive esejske naloge znotraj različnih modelov eseja na maturi iz materinščine. Primerjava vključuje modele esejskega dela mature iz različnih evropskih držav, in sicer so poleg Slovenije to: Avstrija, Italija, Hrvaška, Madžarska, Anglija, Francija, Švica in Rusija. Obravnavamo model eseja na maturi iz slovenščine in mednarodno maturo. Analiza torej zajame deset različnih modelov, ki so z maturitetnim esejem pri slovenščini primerljivi, ker gre za pisne oz. esejske dele mature iz materinščine, ki predvidevajo literarno temo, tj. pisanje o književnih besedilih. Poleg tega spadajo v poenoteno državno maturo⁵ in določajo zaključek sekundarnega izobraževanja, ki ustreza slovenskemu gimnazijskemu programu. S primerjalno analizo obravnavamo tuje primere esejskih nalog iz mature pri materinščini kot šolskem predmetu splošne mature, zato ne obravnavamo primerov maturitetnih izpitov, ki so specializirani za določeno področje.⁶ V primerjalno analizo vključimo:

2 Za analizo, ki obsega obdobje od 1995 do 2016, glej Bačar (2016: 55, 64).

3 Čeprav lirika do zdaj na maturi še ni bila zastopana, je bil v prvem predmetnem izpitnem katalogu za maturo za slovenski jezik in književnost razpisan tematski sklop tradicionalna in moderna lirika (Šimenc, Tomažević 2015: 243).

4 Dramatika je bila v tematskih sklopih za maturo vključena v letih: 1997, 1998, 1999, 2008, 2012, 2014 in 2020 (Pezdirc Bartol 2015: 88).

5 Zaradi tega razloga izpadeta denimo nemški in belgijski model mature, ki na nacionalni ravni nista poenotena.

6 V določenih državah poleg splošne mature izvajajo specializirane smeri mature ali posebne maturitetne predmete, pri katerih se dijak osredotoči na določeno področje, tudi s ciljem učinkovitejše priprave na nadaljnji študij, denimo v Švici, Franciji in Angliji.

- slovenski model eseja na maturi,
- hrvaške esejske naloge, imenovane primerjalna analiza dveh ali več besedil, interpretativni in razpravljalni šolski esej,
- madžarsko esejsko nalogo, ki predvidi analizo literarnih besedil,
- izbirni italijanski nalogi na literarno temo (nalogi tipa A in B),
- francoski nalogi, imenovani komentar in odziv na problematiko,
- angleške maturitetne esejske naloge znotraj modula književnost,
- rusko esejsko nalogo na literarno temo pri materinščini,
- izbirno nalogo na literarno temo v švicarskem modelu šolskega eseja in
- model eseja na mednarodni maturi iz slovenščine kot jezika A (materinščine).

Preglednica 1 prikazuje, kakšna je vrstna pripadnost literarnih besedil, iz katerih izhajajo maturitetne esejske naloge v obravnavanih modelih.

Model eseja (država)	Vrstna pripadnost literarnih besedil		
	Lirika	Epika	Dramatika
Slovenija (od uvedbe mature do sodobnosti)		×	×
Hrvaška	×	×	×
Avstrija	×	×	
Italija	×	×	
Francija	×	×	×
Švica	×	×	
Rusija		×	
Madžarska	×	×	
Anglija	×	×	×
mednarodna matura	×	×	×

Preglednica 1: Vrstna pripadnost besedil, o katerih dijaki pišejo esejsko nalogo (vir: lastni).

Hrvaški esej na maturi temelji na vnaprej predpisanem seznamu literarnih del, med katerimi so lirski, dramski in epski besedila, vendar izrazito prevladuje pripovedna proza; na izpitu se pojavijo tudi dela, ki jih na seznamu ni. Ko dijakom literarna besedila, o katerih pišejo, niso znana vnaprej, izpitna pola navadno vsebuje biografski zapis o avtorju oz. kontekstu literarnega dela, tako je npr. v Avstriji.⁷ V Angliji se dijaki pri esejskem delu mature ukvarjajo z različnimi literarnimi vrstami, zvrstmi in žanri,⁸ s katerimi vnaprej niso seznanjeni. Enako je v Franciji, kjer se književne teme esejskih nalog največkrat navezujejo na literarna besedila različnih vrst in zvrsti, obravnavana v šoli. Literarna dela na italijanskem izpitu so bodisi prozna bodisi lirski, le leta 2016 se je v nalogi tipa A pojavil odlomek eseja Umberta Eca. V madžarskem modelu v prvem tipu esejske naloge, ki pred pisce postavi izbrano

7 Drugače je v Rusiji, kjer dijakom literarnega dela ni treba nujno identificirati – tega ocenjevalci ne preverjajo.

8 Poleg tega velja izpostaviti, da daje angleški esej na maturi pri izbiri besedil poudarek na avtoricah oz. manj znanih književnih besedilih, kar je potencialna tema prihodnjih raziskav.

književno besedilo, izrazito prevladuje lirika, redko se pojavi epika. Prvi tip esejske naloge znotraj mednarodne mature iz slovenščine kot jezika A daje kandidatom redno na izbiro leposlovje različnih vrst in zvrsti, eno od izbranih besedil pa mora biti pesemsko. Drugi tip esejske naloge nudi izbiro med pesništvom, romanom, kratko pripovedno prozo, dramatiko in esejem, zato kandidati pišejo zgolj o izbrani literarni vrsti/zvrsti, kar kaže na manjšo pestrost literarnih besedil. Na ruski maturi dijakom za pisanje naključno dodelijo literarna besedila, katerih naslovi niso javno objavljeni, vendar pregled dostopnih informacij kaže, da gre pretežno za epska besedila. Besedila na švicarski maturi niso znana vnaprej in so lirski ali epski.

4 Sklep

Ugotavljamo, da je slovenski model eseja na maturi edini od obravnavanih, pri katerem so literarna besedila za esej natančno znana vnaprej. Poleg ruskega je tudi edini model, ki ne vključuje lirskih besedil, je pa v slovenskem modelu pogosto prisotna dramatika, ki npr. v švicarskem, ruskem in avstrijskem modelu umanjka. V prihodnje bi veljalo razmisliti o možnostih za vključitev poezije v model eseja pri materinščini, pri čemer bi bilo treba upoštevati specifične lastnosti poezije. To med drugim pomeni, da poezije ne gre obravnavati izključno z vidika narativnosti in drugih kategorij, ki izhajajo iz pripovedne proze. Kot je predlagal Zoran Božič (2008), lahko recepcijsko zahtevna literarna besedila, kakršno je ep Franceta Prešerna *Krst pri Savici*, mladim bralcem približamo tako, da verze prestavimo v prozo. Učinkovitost tega postopka je avtor dokazal z empirično raziskavo branja gimnazijcev v prvih letnikih tolminske splošne gimnazije. Strinjamo se z Darjo Pavlič (2014: 234), da narativizacija s parafrazo literarnega besedila zgladi zahtevnejša mesta, po drugi strani pa zanemari raven artikulacije in stila, tj. ritma, rim, figur ter tropov. Kot navaja Boža Krakar Vogel (2004: 40–45), sposobnost literarnega branja obsega spoznavno-sprejemne stopnje doživljanje, razumevanje, vrednotenje in izražanje kot dokaz bralne sposobnosti. Narativizacija se dotakne le razumevanja dogajalne plati pesniškega dela, ne pa razumevanja njegovih drugih vidikov, npr. vpetosti v literarno- in kulturnozgodovinski kontekst, poleg tega lahko poudarek na narativizaciji zapostavi druge stopnje, tj. doživljanje, vrednotenje in izražanje. Alojzija Zupan Sosič (2017: 281) tako predlaga, da bi narativizacijo vključili že na začetku interpretacije, ko bi učenci sami zapisali zgodbo *Krsta pri Savici*, »ki bi jim pomagala preiti v drugo, znatno bolj kompleksno fazo razlaganja, opomenjanja in vrednotenja tega epa.« Za pesmi, kjer nad pripovednostjo prevlada izpovednost ali abstraktno osvobojanje besed od njihovega osnovnega pomena, pa lahko narativizacija pomeni tudi pretirano redukcijo, ki učencem literarnega dela ne predstavi celostno.

Viri

Državna predmetna komisija za slovenščino, 2019: *Razpis tematskega sklopa iz književnosti za izpit splošne mature iz slovenščine 2020*. https://www.ric.si/mma/SLM_razpis%20tematskega%20sklopa_2020.pdf/2019020512161927/ (dostop 5. 6. 2019)

- Državna predmetna komisija za slovenščino, 2018: *Razpis tematskega sklopa iz književnosti za izpit splošne mature iz slovenščine 2019*. <https://www.ric.si/mma/Izbor%20umetnostnih%20besedil%202019%20SLM%20razpis%20TS%202019%20%20%20ifrirano/2018020611545612/> (dostop 5. 6. 2019)
- ŠIMENC, Brane, ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2010: *Splošna matura iz predmeta slovenščina v letu 2010. Poročilo DPK SM za slovenščino*. Ljubljana. <https://www.ric.si/mma/Poro%C4%8Dilo%20o%20poteku%20SM%20iz%20SLM%20v%20letu%202010/2011090813563973/> (dostop 12. 5. 2020)
- ŠIMENC, Brane, VOGEL, Jerica, 2011: *Splošna matura iz predmeta slovenščina v letu 2011. Poročilo DPK SM za slovenščino*. Ljubljana. <https://www.ric.si/mma/2011Porocilo%20DPK%20103%20SLM/2012112710080899/> (dostop 12. 5. 2020)
- ŠIMENC, Brane, VOGEL, Jerica, SEMEN, Erika, CANKAR, Gašper, 2012: *Splošna matura iz predmeta slovenščina v letu 2012. Poročilo DPK SM za slovenščino*. Ljubljana. <https://www.ric.si/mma/Porocilo%20DPK%202012%20103%20SLM/2012112710065273/> (dostop 12. 5. 2020)
- ŠIMENC, Brane, VOGEL, Jerica, 2013: *Splošna matura iz predmeta slovenščina v letu 2013. Poročilo DPK SM za slovenščino*. Ljubljana. <https://www.ric.si/mma/2013%20Porocilo%20DPK%20103%20SLM/2014010715251694/> (dostop 12. 5. 2020)
- ŠIMENC, Brane, TIVADAR, Hotimir, 2014: *Splošna matura iz predmeta slovenščina v letu 2014. Poročilo DPK SM za slovenščino*. Ljubljana. <https://www.ric.si/mma/2014%20Porocilo%20DPK%20103%20SLM/2014121814034963/> (dostop 12. 5. 2018)
- ŠIMENC, Brane, TIVADAR, Hotimir, 2015: *Splošna matura iz predmeta slovenščina v letu 2015. Poročilo DPK SM za slovenščino*. Ljubljana. <https://www.ric.si/mma/2015%20Porocilo%20DPK%20103%20SLM/2015121612552938/> (dostop 12. 5. 2018)
- VELIKONJA KOLAR, Irena, ŠEKLI, Matej, 2017: *Splošna matura iz predmeta slovenščina v letu 2017. Poročilo DPK SM za slovenščino*. Ljubljana. <https://www.ric.si/mma/2018%20Porocilo%20DPK%20103%20SLM%202017/2018012308563376/> (dostop 12. 5. 2018)

Literatura

- AMBROŽ, Darinka, 2015: Šolski esej in splošna matura iz slovenščine. *Jezik in slovstvo* LX/3–4. 209–217.
- BAČAR, Teja, 2016: *Esej iz književnosti od uvedbe mature do danes*. Diplomsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- BLAŽIČ, Milena Mileva, 2016: Šolska vertikala in matura. *Posvet o slovenščini na splošni maturi v organizaciji Zveze društev Slavistično društvo Slovenije*. https://zdsds.si/staro/g_site/matura/blazic.html
- BOŽIČ, Zoran, 2008: Problem prvega branja Krsta pri Savici (empirična raziskava). Krakar Vogel, Boža (ur.): *Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode. Obdobja 25*. Ljubljana: Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete.
- CULLER, Jonathan, 2008: Jezik, pomen in interpretacija. *Literarna teorija: Zelo kratek uvod*. Ljubljana: Založba Krtina.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 1996: Literarna teorija kot sestavina metodičnega sistema šolske interpretacije pri vzgoji kultiviranega bralca. *Jezik in slovstvo* XLI/7–8. 147–156.
- KRAKAR VOGEL, Boža, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- PAVLIČ, Darja, 2014: Lirika z vidika univerzalnosti pripovedi. *Primerjalna književnost* XXXVII/3. 227–238.
- PONIŽ, Denis, 1993: *Esej in šolski esej*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- ZUPAN SOSIČ, Alojzija, 2017: *Teorija pripovedi*. Ljubljana: Litera.
- ŽBOGAR, Alenka, 2015: Reading ability and literary competence in language arts classes in Slovenia/ Čitalačka sposobnost i književna kompetencija u nastavi književnosti i jezika u Sloveniji. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje* XVII/4. 1219–1247.